

Helge Brink

Den ny økonomiske politik

Denne artikel søger *for det første* at karakterisere den borgerlige regerings økonomiske politik. *For det andet* belyses og diskuteres udviklingen i en række centrale økonomiske størrelser, dels i sig selv og dels ved sammenlignende tilbageblik over årene umiddelbart før regeringsskiftet. *For det tredje* vurderes den økonomiske politik og udvikling under den borgerlige regering i forhold til dens erklærede mål og midler, og i forhold til de aktuelle økonomiske problemer.

I september 1982 opgav den socialdemokratiske regering at få gennemført budgetforbedringer, og den borgerlige regering tiltrådte. Mindre end en måned efter vedtog Folketinget en række indkomst- og finanspolitiske indgreb, der markerede den ny regerings politik. Inden årets udgang var der desuden vedtaget en lov om midlertidig afgift af pensionskapitaler, som senere skulle gøres permanent gennem en realrenteafgift. Der var i det hele taget tale om en usædvanlig markant indledning til en ny regeringsperiode.

Den ny økonomiske politik

Det var regeringens opfattelse, at »en holdbar nedbringelse af arbejdsløsheden« (*Finansredegørelse*, 1983: 12) ville forudsætte tre målsætninger indfriet. For det første en reduktion af underskuddet på betalingsbalancen (med det sigte at skabe overskud fra 1988). For det andet en nedsættelse af underskuddet på statsbudgettet (med henblik på balance omkring 1990). Endelig fremhævedes for det tredje en fortsat nedsættelse af inflationen.

Som middel til nedbringelse af inflationen og til forbedring af »konkurrenceevnen« over for udlandet skulle der anvendes indkomspolitik. Derimod skulle der ikke længere devalueres, idet regeringen erklærede at ville fastholde kronens kurs. Til nedbringelse af underskuddet på statsfinanserne skulle midlet være begrænsninger i de offentlige udgifter, både i den offentlige sektors produktion (beskæftigelse) og i overførselsindkomsterne. Reduktionen af statsunderskuddet skulle, som det blev understreget, ske »uden at skattetrykket må sættes i vejret« (*Finansredegørelse*, 1983: 12). Ideen i den såkaldte genopretningspolitik var herefter, at reduktionen i stats- og betalingsbalanceunderskuddet, samt fastkurspolitikken, skulle »udnyttes til en nedbringelse af renteniveauet«, der kunne sikre en vækst i investeringerne.

Endelig fremlagde regeringen et program for vækst og modernisering. Det var i vid udstrækning en fortsættelse af tidligere lignende initiativer, om end der – i hvert fald i ord – blev lagt større vægt på *generelle* midler og på ideologiske elementer som for eksempel privatisering af den offentlige sektors aktiviteter. Regeringens oprindelige privatiseringsiver synes dog at være aftaget betydeligt. Men ellers har disse programmer fra det første »program til investeringsfremme« til

Helge Brink

Den ny økonomiske politik

Denne artikel søger *for det første* at karakterisere den borgerlige regerings økonomiske politik. *For det andet* belyses og diskuteres udviklingen i en række centrale økonomiske størrelser, dels i sig selv og dels ved sammenlignende tilbageblik over årene umiddelbart før regeringsskiftet. *For det tredje* vurderes den økonomiske politik og udvikling under den borgerlige regering i forhold til dens erklærede mål og midler, og i forhold til de aktuelle økonomiske problemer.

I september 1982 opgav den socialdemokratiske regering at få gennemført budgetforbedringer, og den borgerlige regering tiltrådte. Mindre end en måned efter vedtog Folketinget en række indkomst- og finanspolitiske indgreb, der markerede den ny regerings politik. Inden årets udgang var der desuden vedtaget en lov om midlertidig afgift af pensionskapitaler, som senere skulle gøres permanent gennem en realrenteafgift. Der var i det hele taget tale om en usædvanlig markant indledning til en ny regeringsperiode.

Den ny økonomiske politik

Det var regeringens opfattelse, at »en holdbar nedbringelse af arbejdsløsheden« (*Finansredegørelse*, 1983: 12) ville forudsætte tre målsætninger indfriet. For det første en reduktion af underskuddet på betalingsbalancen (med det sigte at skabe overskud fra 1988). For det andet en nedsættelse af underskuddet på statsbudgettet (med henblik på balance omkring 1990). Endelig fremhævedes for det tredje en fortsat nedsættelse af inflationen.

Som middel til nedbringelse af inflationen og til forbedring af »konkurrenceevnen« over for udlandet skulle der anvendes indkomspolitik. Derimod skulle der ikke længere devalueres, idet regeringen erklærede at ville fastholde kronens kurs. Til nedbringelse af underskuddet på statsfinanserne skulle midlet være begrænsninger i de offentlige udgifter, både i den offentlige sektors produktion (beskæftigelse) og i overførselsindkomsterne. Reduktionen af statsunderskuddet skulle, som det blev understreget, ske »uden at skattetrykket må sættes i vejret« (*Finansredegørelse*, 1983: 12). Ideen i den såkaldte genopretningspolitik var herefter, at reduktionen i stats- og betalingsbalanceunderskuddet, samt fastkurspolitikken, skulle »udnyttes til en nedbringelse af renteniveauet«, der kunne sikre en vækst i investeringerne.

Endelig fremlagde regeringen et program for vækst og modernisering. Det var i vid udstrækning en fortsættelse af tidligere lignende initiativer, om end der – i hvert fald i ord – blev lagt større vægt på *generelle* midler og på ideologiske elementer som for eksempel privatisering af den offentlige sektors aktiviteter. Regeringens oprindelige privatiseringsiver synes dog at være aftaget betydeligt. Men ellers har disse programmer fra det første »program til investeringsfremme« til

det aktuelle program for en »langsigtet og dynamisk erhvervs politik« som nævnt været en fortsættelse af en lang tradition i den økonomiske politik. Den tradition, som stort set har været uafhængig af skiftende regeringer, vil ikke yderligere blive diskuteret.

Konkret er den økonomiske politik blevet udmøntet i en lang række forlig om »pakker«, »helheds løsninger« og »kure«. *Finanspolitisk* har det mest bemærkelsesværdige været fastfrysning og nedsættelse af en række overførselsindkomster som arbejdsløsheds- og sygedagpenge, efterløn og bistandshjælp. Hertil kommer begrænsninger af den offentlige sektors produktion og beskæftigelse og en række forøgelser af skatter, afgifter, takster, forældrebetaling mv. *Indkomstpolitikken* blev indledt i efteråret 1982 med et fem måneders lønstop, fjernelse af dyrtids- og taktregulering og senere udstikning af rammer for overenskomsterne. I 1985 blev der, uden om forligsmandens skitse, lovgivet om overenskomsterne med lønrammer på tilsammen 3,5 pct. for de følgende to år. Selvom indkomstpolitikken også har været ledsaget af visse begrænsninger for avance- og udbyttestigninger mv., er det dog tydeligt, at indkomstpolitik for den borgerlige regering har været omtrent synonymt med lønbegrænsningspolitik. *Penge- og valutapolitik* har perioden været præget af en kraftig stigning i pengemængden, en overgang til øget markedsstyring af pengepolitikken og ændringer af valutabekendtgørelsen i retning af friere kapitalbevægelser. Endelig har valutakursen været fastholdt inden for rammerne af det europæiske valutasamarbejde, selvom der har været adskillige lejligheder til ændringer ved flere justeringer af EMS-valutaerne.

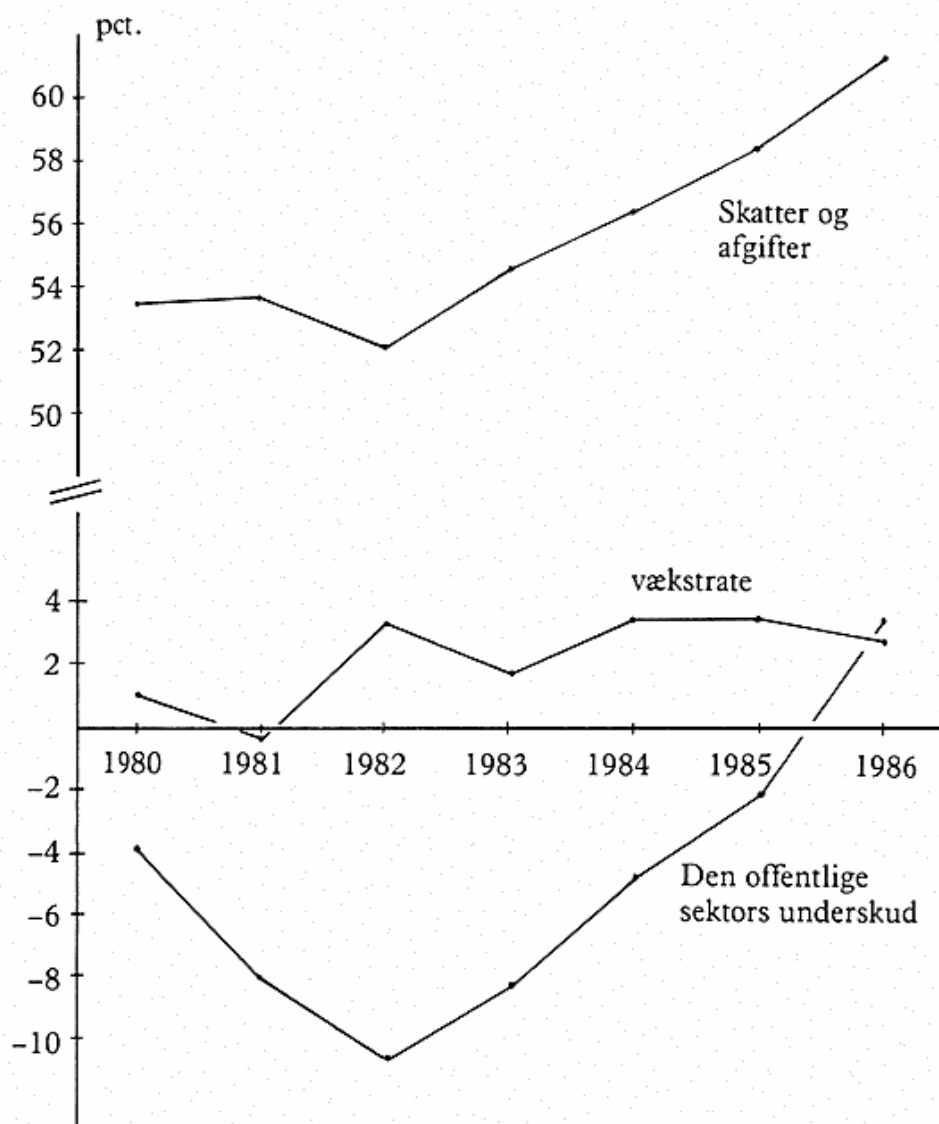
Den borgerlige regerings politik er blevet kaldt nyliberal, måske med et monetaristisk teoretisk fundament. Det sidste kan umiddelbart afvises, eftersom det centrale i monetarismen er en stram styring af pengemængden, hvilket kræver en flydende valutakurs, eller i det mindste kontrollerbare kapitalbevægelser i forhold til udlandet. Derimod er der et betydeligt element af (ny)liberal tankegang i den førte politik, måske inspireret af såkaldt udbudsøkonomi og »public choice« teori. Men der er også i praksis et dominerende element af kontinuitet i forhold til tidligere økonomisk politik. Derfor karakteriseres ændringen i den økonomiske politik måske bedst ved at fremhæve de konkrete forskelle til den politik, der blev ført af de forudgående socialdemokratiske mindretalsregeringer.

For det første er der et skift mellem prioriteringen af de økonomisk-politiske mål. Mens det ikke er noget nyt, at en bedring af betalingsbalancen prioriteres over beskæftigelsen, er det nyt, at en reduktion af statsunderskuddet og især en reduktion af inflationsraten ubetinget prioriteres over beskæftigelseshensynet. *For det andet* er det en væsentlig forskel i forhold til tidligere, at der er foretaget store reale økonomiske nedskæringer for arbejdsløse, syge, efterlønsmodtagere og modtagere af bistandshjælp. *For det tredje* er styrken i de anvendte midler bemærkelsesværdig. Det gælder både med hensyn til begrænsningerne i den offentlige sektors beskæftigelse og med hensyn til indkomstpolitikken. *For det fjerde* er der ført en fast-kurs politik i modsætning til den tidligere række af smådevalueringer. Endelig er der *for det femte* sket en markedsorientering af pengepolitikken og en liberalisering af kapitalbevægelserne. Det sidste er ikke noget principielt nyt fænomen; men at der foretages en betydelig og bevidst svækkelse af økonomisk-

politiske instrumenter i en situation, hvor der er et påtrængende behov for dem, må siges at være en nyskabelse. Tilsammen retfærdiggør disse forskelle rigeligt, at man kan tale om både kvalitative og kvantitative ændringer i den økonomiske politik. Altså om en ny økonomisk politik.

En opfyldt målsætning - og et forbudt middel

Figur 1. Saldo på den offentlige sektors drifts- og kapitalposter i pct. af BFI; vækstrate i BFI; skatter og afgifter i pct. af BFI

Kilde: Statistisk Tiårsoversigt; Dansk Økonomi, nov. 1986; Finansministeriet, 1986 b.

Som det fremgår af figur 1, er den offentlige sektors underskud, der i det væsentlige afspejler statens underskud, elimineret. Regeringens målsætning på dette område er altså indfriet, oven i købet 4-5 år før det forudsatte tidspunkt. En væsentlig årsag hertil har været den relativt høje økonomiske vækst, der i 1983 især skyldtes en større vækst i eksporten end i importen, hvorimod væksten herefter især har været bestemt af stigninger i det private forbrug og i de private investeringer.

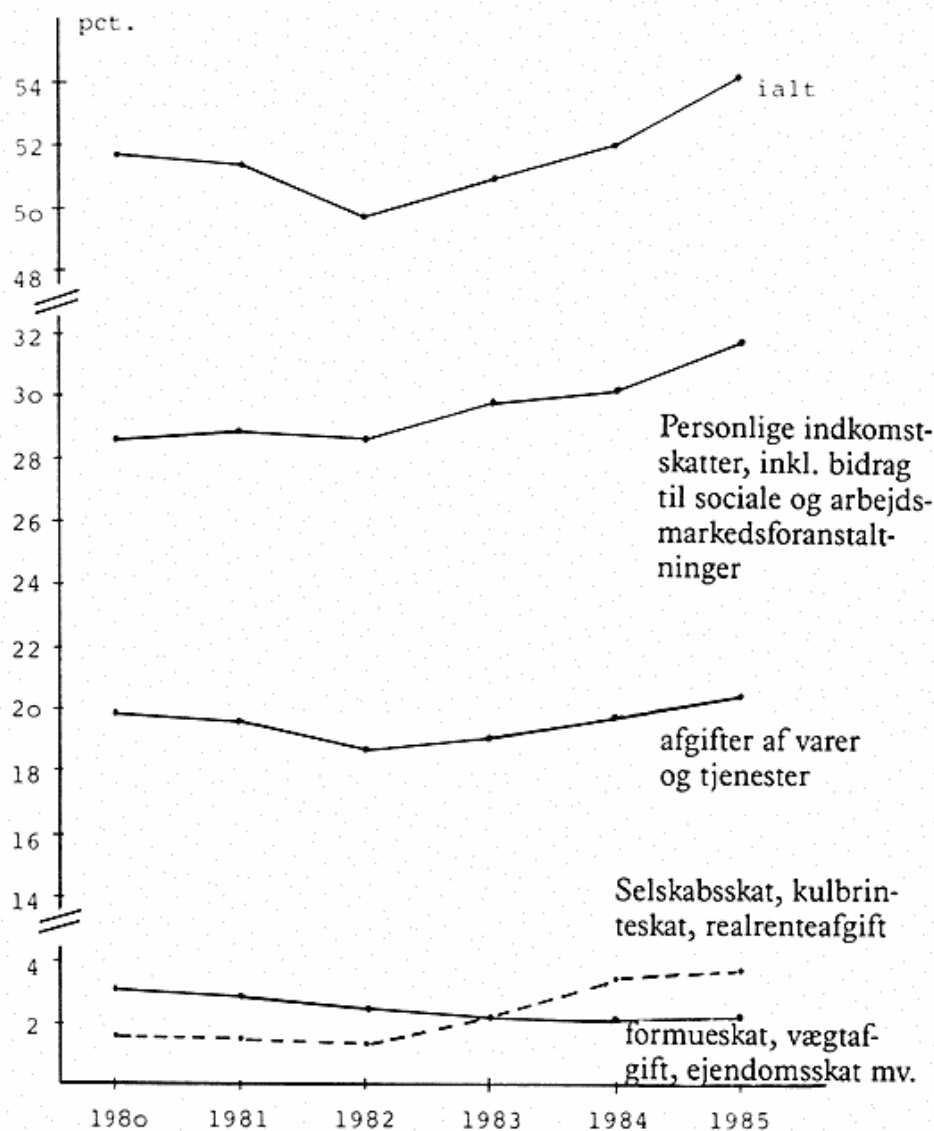
Men også den aktive stramning i finanspolitikken og indkomspolitikken har haft afgørende betydning for fjernelse af underskuddet. Begrænsningerne i den offentlige beskæftigelse har dog haft forholdsvis ringe effekt på nedbringelsen af underskuddet. Det samme gælder nedskæringerne af overførselsindkomsterne. For selvom der her opnås relativt større underskudsreduktioner end ved en begrænsning af den offentlige sektors beskæftigelse, har effekten set i forhold til underskuddets størrelse været helt forsvindende. Derimod har indkomspolitikken i den offentlige sektor haft en vis betydning. Men først og fremmest skyldes reduktionen den førte skattepolitik. En nærmere modelanalyse af de relative effekter af henholdsvis udgifts- og indtægtspolitik på beskæftigelse og budget- og betalingsbalanceunderskud er foretaget af Elmeskov og Möger Pedersen (1986).

I figur 1 er indtegnet udviklingen i de samlede skatter og afgifter i forhold til udviklingen i bruttofaktorindkomsten. Det er klart – usædvanligt klart – at regeringen har overtrådt sit eget forbud mod en stigning i skattetrykket. Man skal tilbage til VKR-regeringen for at finde en udvikling i skattetrykket, der tåler sammenligning med stigningen under *denne* borgerlige regering. Det er imidlertid også klart, at den kraftige stigning i skattetrykket har været afgørende for den hurtige og kraftige nedbringelse af underskuddet. Man må derfor nok sige, at statsministeren var fejlinformeret, da han i den første åbningstale fastslog, at »en forøgelse af skattetrykket er ikke et egnet middel til at få underskuddet bragt ned«. (Stats- og finansministeriet, 1982: 30)

Figur 2 (jfr. næste side) giver et mere rigtigt indtryk af »skattetrykket«, idet der her måles i forhold til de samlede pengeindkomster (inklusive transfereringer, eksklusive afskrivninger). Men det relative billede afspejler naturligvis den i figur 1 viste udvikling. Den stiplede linie viser udviklingen i selskabsskat mv. i forhold til de *private* indkomster, inklusive henlæggelser i aktieselskaber. Herefter fratrækkes selskabsskat mv. og selskabshenlæggelser, hvorefter de øvrige skatter og afgifter måles i forhold til de resterende *personlige* indkomster. Som det ses, har regeringen anvendt en bred vifte af skatte- og afgiftsstigninger. Kun formueskat mv. har været holdt konstant eller svagt faldende.

For at vurdere betydningen af den borgerlige regerings succes med fjernelsen af statsunderskuddet, må man gøre sig klart, hvilket problem dette underskud repræsenterer. Den økonomisk politiske debat har ikke været særlig behjælpelig hermed. Uforklarede, og måske også ureflekterede, skræmmebilleder af »statsbankerot« er blevet fremholdt. Det var også en fast bestanddel af diskussionen, at »vi« overførte gældsbyrder til den efterfølgende generation, og at statsunderskuddet på en eller anden måde var ansvarlig for den høje rente. Disse og andre påstande er stort set fejlagtige (se for eksempel Brink, 1983a, 1983b).

Figur 2. Skatter og afgifter i pct. af personlige nettoindkomster (eksklusive selskabshenlæggelser, selskabsskatter, kulbrinteskot og realrenteafgift). Selskabsskat, kulbrinteskot og realrenteafgift i pct. af private nettoindkomster (inklusive selskabshenlæggelser).

Anm.: For 1983 var beskatningen af pensionsordninger en midlertidig formueskat, der her er henført til realrenteafgiften.

Kilde: Beregnet ud fra *Statistiske Efterretninger* (nationalregnskab, offentlige finanser og betalingsbalance).

Underskuddet på statsbudgettet og den resulterende indenlandske statsgæld er primært et fordelingsproblem, der ganske vist kan have mange fremtrædelsesfor-

mer, blandt andet afhængigt af finansieringsmåden. Det fordelingspolitiske indhold ses bedst, når underskuddet obligationsfinansieres, og der betales renter på gælden. Denne ekstra købekraft kan det af hensyn til konjunkturstabiliseringen være nødvendigt at eliminere gennem skatter og nedskæringer i de offentlige udgifter. Der flyttes herved købekraft fra ikke-ejere til ejere af statsobligationer (medmindre beskatning og nedskæring indrettes så sindrigt, at den kun rammer obligationsejerne – en antydning heraf repræsenterer realrenteafgiften).

Men man må videre spørge, hvad alternativet til underskuddet var, og svaret er højere arbejdsløshed. Man kan derfor karakterisere det tidligere statsunderskud som et forsøg på at transformere en øjeblikkelig arbejdsløshed til et senere fordelingsproblem. Omvendt betyder nedbringelsen af underskuddet en relativt større arbejdsløshed nu mod en reduktion af fordelingsproblemet senere.

Set i det lys, er fjernelsen af underskuddet i bedste fald kun en betinget succes for den økonomiske politik, ikke mindst for de mennesker, der ellers ville have været i beskæftigelse. Det er derfor også svært at se, at indfrielsen af denne målsætning på nogen måde kan retfærdiggøre de omtalte nedskæringer af overførselsindkomsterne. Når man desuden erindrer, at disse nedskæringer, selv om de er store for den enkelte, kun har bidraget forsvindende lidt til den samlede reduktion af underskuddet, tvinges man til at forklare dem ud fra politiske motiver. Nogen *økonomisk* nødvendighed har der i hvert fald ikke været.

Den »ærlige« krone

Den lidenskab, hvormed kronekursen er fastholdt over for de øvrige EMS-valutaer, minder i nogen grad om 1920ernes diskussion om »den ærlige krone«, der stod i modsætning til den ikke pariførte krone, »husmandskronen«. Men i forhold til klatvise devalueringer, er der gode økonomiske argumenter for denne politik. Ved at fjerne devaluering forventningerne kan rentespændet mellem Danmark og udlandet alt andet lige reduceres. Dette er også sket i betydeligt omfang.

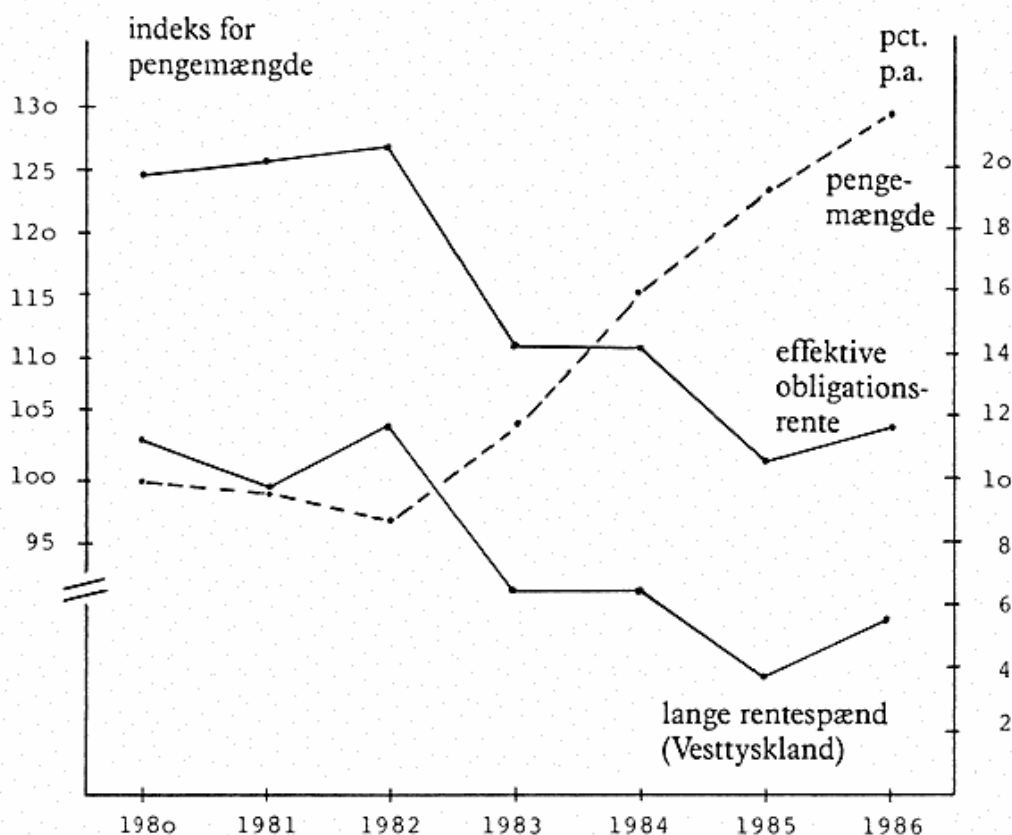
Ulempen ved den førte valutakurspolitik er, at den effektive (sammenvejede) kronekurs er steget i de seneste år. Den gennemsnitlige revaluering over for handelspartnerne har, sammen med en overraskende svag produktivitetstigning de senere år, på trods af relativt beskedne lønstigninger resulteret i en stigning af de relative (kurskorrigerede) enhedslønomkostninger, jfr. figur 8 nedenfor. Da »konkurrenceevnen« for denne regering stort set er synonymt med lønomkostningerne, må det konkluderes, at regeringen ikke har indfriet sit delmål om en forbedret »konkurrenceevne«. Tværtimod er de forbedringer, den socialdemokratiske regering opnåede i 1981 og 1982, ved at være sat over styr. Det er, hvad der sker, når man insisterer på »godsejerkroner« i stedet for »husmandskroner«.

Til fastkurspolitikken kommer liberaliseringen af kapitalbevægelserne. Det har i stort omfang reduceret mulighederne for en selvstændig dansk penge- og rentepolitik (jfr. *Dansk Økonomi*, 1985; Jespersen, 1985). Desuden udgør det en latent trussel mod »eksperimenter« i den økonomiske politik, som en anden regering kunne tænkes at overveje. Med frie kapitalbevægelser og store udenlandske beholdninger af kroneobligationer mv. er scenen sat for et valutadrama, hvis muligheden for en ændring af den økonomiske politik øges.

Der er således her tale om et stykke gedigen politik. Men den etablerede valuta-fælde er dog samtidig en potentiel fare for den borgerlige regering selv. Der kræves antagelig ikke store stigninger i inflationsraten og i underskuddet på betalingsbalancen, før »tilliden« til kronen rystes. Derfor er det måske også et held for regeringen, at dens økonomer konsekvent vurderer, at »næste års« betalingsbalanceunderskud vil blive dramatisk mindre end »dette års« - og, viser det sig, præcis halvdelen af, hvad det faktisk bliver (jfr. figur 8).

Den stigende realrente

Figur 3. Indeks for pengemængde (M_2) i forhold til BNP; effektiv obligationsrente; lange rentespænd i forhold til Vesttyskland

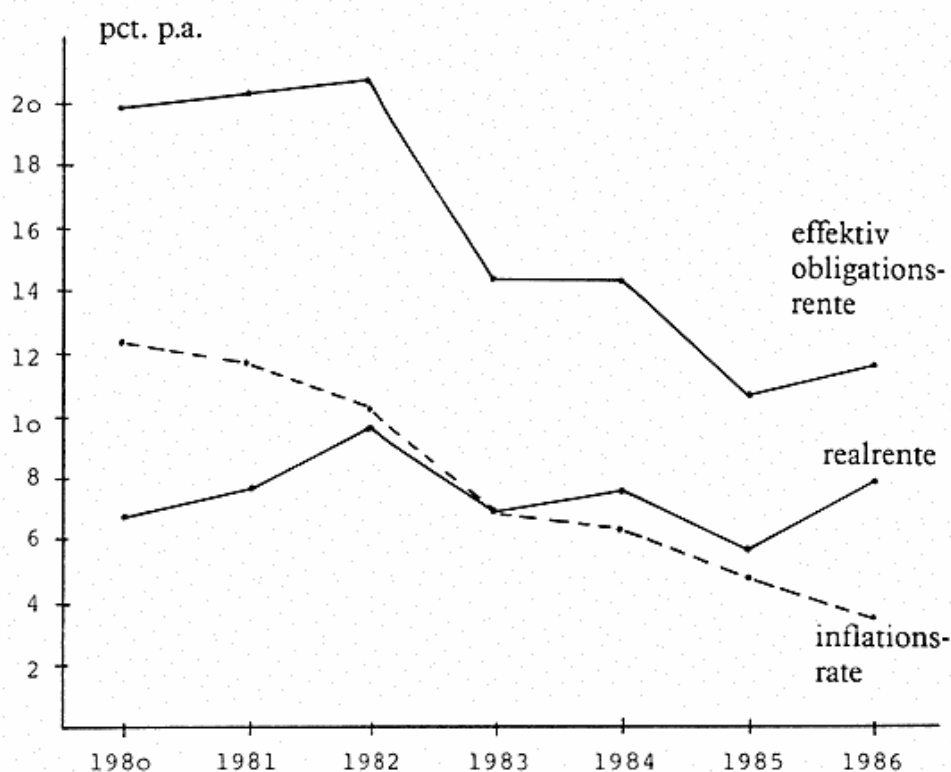
Anm.: Effektiv obligationsrente ultimo august; pengemængden er et gennemsnit af pengemængden (M_2) dette år og det foregående år.

Kilde: Beregnet ud fra Statistisk Månedsoversigt; Nyt fra Danmarks Statistik.

Som det ses, er regeringens delmål om en lavere rente i høj grad indfriet, når man betragter den nominelle rente. Da også rentespændet er reduceret, er renten i Danmark faldet mere end i udlandet. Det har kunnet lade sig gøre samtidig med

opretholdelse af en privat kapitalimport, dels på grund af fastkurspolitikken, og dels fordi restriktioner for udlandslån er ophævet. Mens den faldende internationale rente og fastkurspolitikken var nødvendige *forudsætninger* for rentefaldet, var *årsagen* den vækst i pengemængden (i forhold til væksten i bruttonationalproduktet, jfr. figur 3), som Nationalbanken tillod efter regeringsskiftet i 1982. For den sidste del af perioden gælder det dog, at Nationalbanken, på grund af den frivillige kapitalimport, næppe har kunnet undgå at tillade den fortsatte stigning i pengemængden. Men denne senere udvikling ændrer ikke ved det interessante spørgsmål, om Nationalbanken kunne have fremkaldt et begyndende rentefald allerede under den socialdemokratiske regering. Det internationale rentefald havde været undervejs længe, og inflationen var faldende i 1982. Men faktisk var den danske rente stigende gennem 1982, hvilket bevirkede en endnu større udvidelse af rentespændet.

Figur 4. Effektiv obligationsrente; inflationsrate; realrente

Anm.: Realrenten er beregnet som $(r-p)/(1+p)$, hvor r er den nominelle effektive obligationsrente, og p er den årlige inflation (forbrugerpriser).

Kilde: Beregnet ud fra *Statistisk Månedsoversigt*; *Nyt fra Danmarks Statistik*.

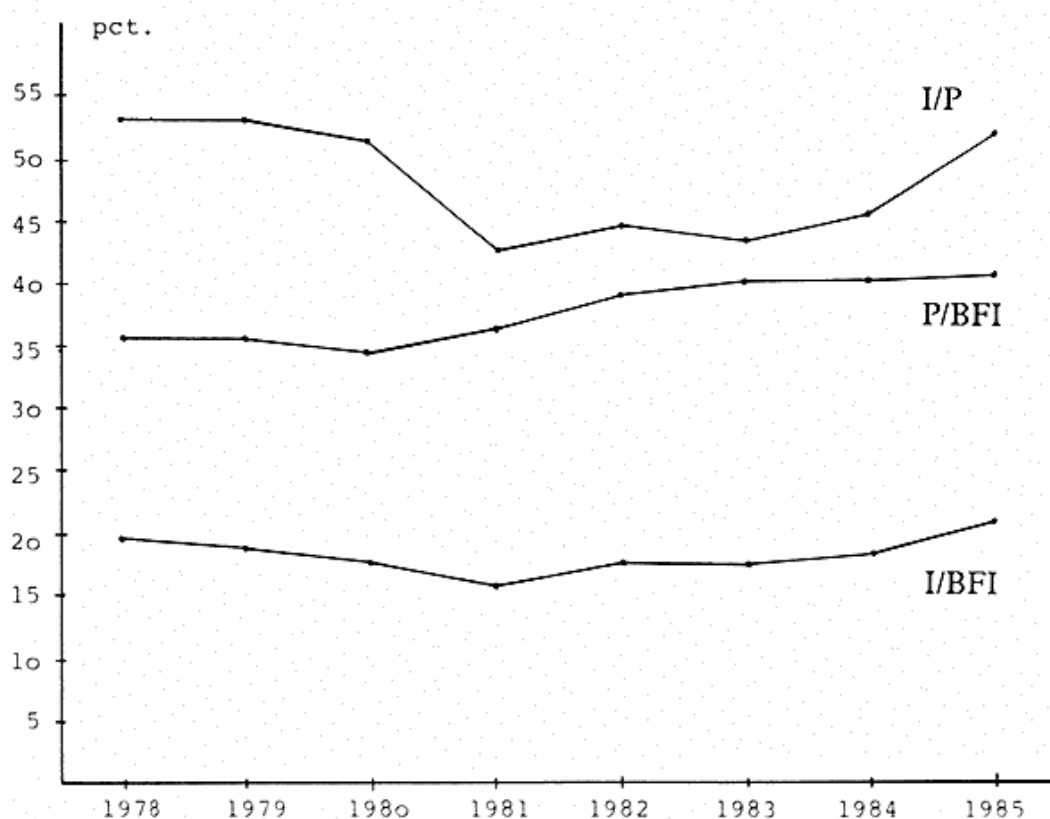
Figur 4 viser, at målsætningen om en fortsat nedbringelse af inflationen er opnået. Udover indkomspolitikken skyldes det især den stigende og høje arbejds-

løshed i 1983 og 1984 samt stagnationen og faldet i energipriserne. I det omfang den viste inflationstakt afspejler forventningerne til den fremtidige inflation, ses det, at den forventede realrente har holdt sig på samme niveau som i begyndelsen af 1980'erne, dog med en stigende tendens gennem 1986.

Imidlertid er en konstant realrente ved faldende nominal rente ensbetydende med en voksende *efter skat realrente*. For eksempel er der i 1982 og 1986 realrenter på henholdsvis 9,6 pct. og 7,8 pct., men efter skat realrenterne (ved 50 pct. beskatning) er 0,1 pct. og 2,2 pct., dvs. en stigning på ca. 2 procentpoint. For årene 1983-86 har den gennemsnitlige efter skat realrente været omkring 1 pct., imod ca. -1 pct. de foregående fire år. Det er den relevante udvikling, når omkostningerne ved et investeringsprojekt vurderes. Og da regeringen begrundede sit delmål om en faldende rente med ønsket om at reducere investeringsomkostningerne, må det konkluderes, at målet ikke er nået.¹

Et investeringsboom?

Figur 5. Den private sektor, eksklusive boligbenyttelse og boliginvesteringer. Bruttoprofit i pct. af BFI (P/BFI, profitandelen); bruttoinvesteringer i pct. af BFI (I/BFI, investeringskvoten); bruttoinvesteringer i pct. af bruttoprofit (I/P)

Anm.: I nationalregnskabet er BFI opgjort eksklusive arbejdsmarkedsbidrag betalt af arbejdsgiverne (henholdsvis 0,7 og 1,5 mia. kr. i 1984 og 1985). De er her indregnet i BFI, og arbejdsgivernes bidrag til sociale og arbejdsmarkedsmæssige formål er i forhold til nationalregnskabet overført fra lønninger til bruttoprofit, så lønsummen kun er inklusive bidrag betalt af lønmodtagerne.

Kilde: Beregnet ud fra *Statistiske Efterretninger* (nationalregnskabet).

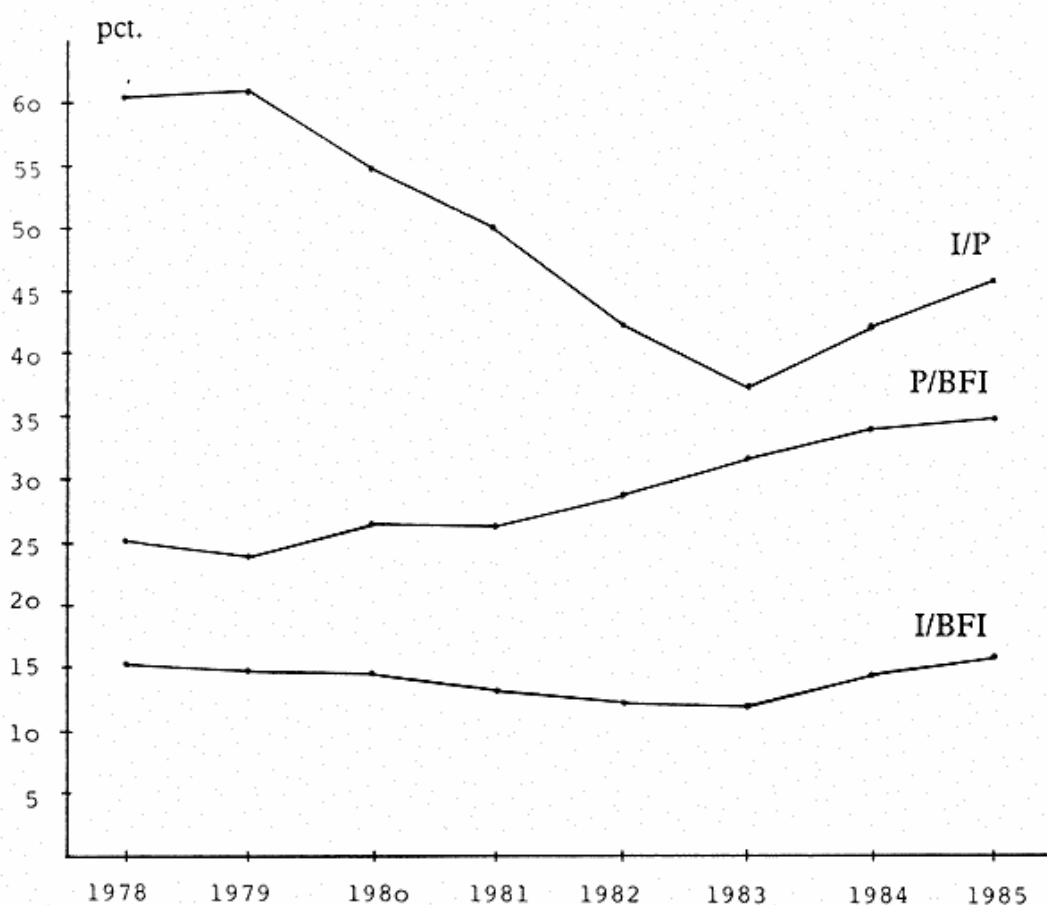
Selvom realrenten efter skat er steget, er investeringerne i den private sektor steget relativt til bruttofaktoriindkomsten, jfr. I/BFI-kurven i figur 5. Det er et udtryk for, at der er mere væsentlige determinanter for investeringerne end realrenten. Først og fremmest den forventede afsætning. Og samtidig med at afsætningsforventningerne utvivlsomt er steget, har der desuden været en betydelig stigning i (brutto)profitandelen. Denne stigning er i 1981 især fremkommet gennem fald i reallønnen, mens stigningen i 1982 og 1983 hovedsagelig skyldes produktivitetstigninger ved en uændret realløn.

Den øgede profitandel må antages også at have skabt forventningerne om en øget profitrate på nye investeringer. Den faktiske profitrate er næppe øget mindre end profitandelen, heller ikke når man ser bort fra de engangsstigninger, der kan fremkomme ved en ekspanderende produktion på det eksisterende kapitalapparat (som situationen sikkert har været i 1982). Profitandelen i den private sektor er øget med ca. 6 procentpoint, mens den i fremstillingssektoren er steget med ca. 8 procentpoint fra 1980 til 1985. Denne udvikling, der i væsentligt omfang fandt sted under den foregående socialdemokratiske regering, har suppleret de øgede forventninger om afsætningsmuligheder. Tilsammen har det helt overskygget betydningen af de øgede investeringsomkostninger.

Det fremgik af figur 5, at man dårligt kan tale om et »investeringsboom« i de seneste år. Der er tale om, at investeringskvoten og investeringerne som andel af bruttoprofiten er bragt tilbage til niveauet sidst i 1970'erne, dvs. til niveauet før den såkaldte »investeringskrise«. Imidlertid er investeringerne i den samlede private sektor i 1982 og 1983 påvirket af ekstraordinært store og midlertidige investeringer på olie- og gasområdet. Ses der bort herfra, ligner udviklingen mere den, der har kendetegnet fremstillingssektoren (indeholdende industri og håndværk), som er vist i figur 6, se næste side. Desuden har denne sektor en særlig selvstændig interesse i forhold til udviklingen på betalingsbalancen.

Som det ses af figur 6 har stigningen i profitandelen i fremstillingssektoren været større end i den private sektor som helhed, og den er kommet senere. Også her er investeringskvoten blevet retableret, om end med en betydelig forsinkelse i forhold til stigningen i profitandelen. Og investeringerne i forhold til bruttoprofiten er lavere i 1984 og 1985 end før »investeringskrisen«. Det illustrerer, at der ikke er nogen simpel sammenhæng mellem udviklingen i profit og investeringer, og at afsætningsforventningerne dominerer i bestemmelsen af investeringsomfanget. Det betyder også, at en isoleret lønpolitisk strategi, der i sig selv samtidig med omfordelingen fra løn til profit reducerer den indenlandske efterspørgsel, kun har ringe chancer for succes.

Figur 6. Fremstillingssektoren. Bruttoprofit i pct. af BFI (P/BFI, profitandelen); bruttoinvesteringer i pct. af BFI (I/BFI, investeringskvoten); bruttoinvesteringer i pct. af bruttoprofit (I/P)

Anm.: Investeringerne i 1985 er skønnet som den gennemsnitlige andel, investeringerne i fremstillingssektoren i 1980-84 har udgjort af de samlede investeringer i den private sektor, eksklusive boligbyggeri. Se anm. til figur 5.

Kilde: som figur 5.

Sammenfattende kan det siges, at der ikke som følge af den borgerlige politik har været tale om noget »investeringsboom«, men om en tilbagevenden til situationen før »investeringskrisen«. Dog har investeringerne i den centrale fremstillingssektor været lavere, end man måske ville have forventet, jfr. den faldende investerings-profitkvote. I modsætning hertil har den store sektor »markedsnæssige tjenester«, der blandt andet omfatter engros- og detailhandel, transport, service og finansiel virksomhed, helt levet op til »forventningerne« med en investerings-profitkvote, der siden 1983 har været på niveau med kvoten i 1978-79. Det antyder muligheden af, at de senere års investeringer i væsentligt omfang kan

have været »gearet« til hjemmemarkedet, hvilket også understøttes af, at væksten i de senere år snarere er drevet frem af forbrugs- end af eksportstigninger. Hvis den hypotese er rigtig, er der ikke meget konkurrenceevneforbedring at hente i de senere års tilbagevenden til »normale« investeringskvoter.

Ændret økonomisk fordeling

Tabel 1. Indeks for udvikling i realindkomst pr. person

	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Selvstændige						
private sektor, eksklusive boligbyggeri	100	104	120	130	136	144
fremstillingssektor	100	97	113	135	151	160
Lønmodtagere						
private sektor, eksklusive boligbyggeri	100	97	97	99	99	99
fremstillingssektor	100	97	97	98	97	96
Dagpenge for fuldtidsledig	100	95	98	97	91	87
Folkepensionist med pensionstillæg	100	98	99	101	101	103

Anm.: Se anm. til figur 5. For selvstændige er der tale om udviklingen i bruttoindkomsten divideret med antal selvstændige (og deflateret med forbrugerpristallet).

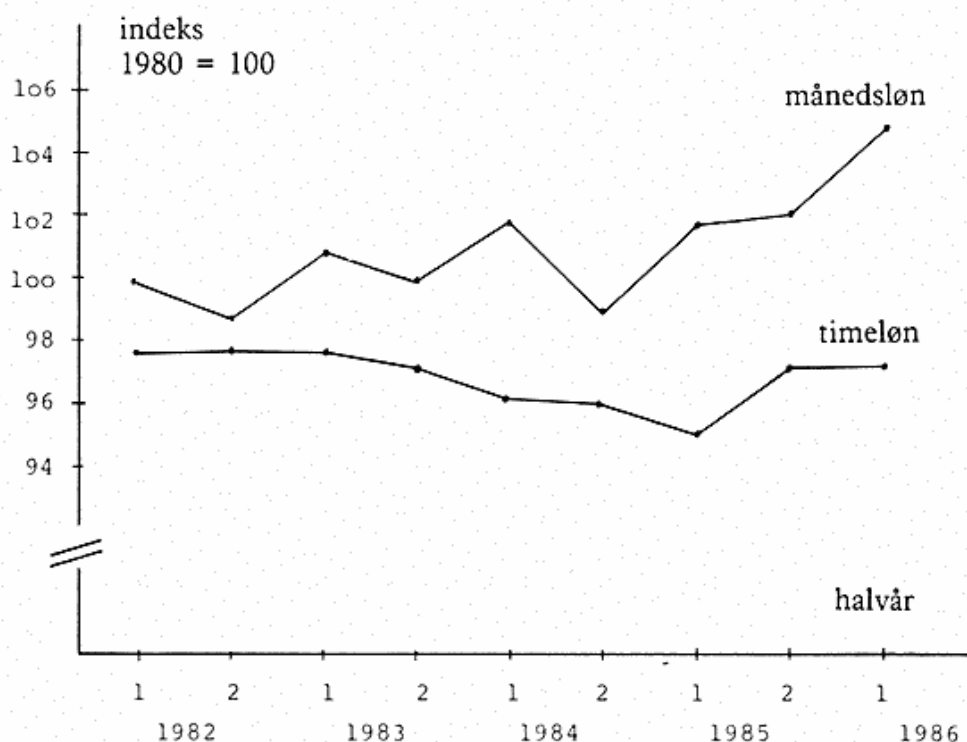
Kilde: Beregnet ud fra *Statistiske Efterretninger* (nationalregnskabet); *Statistisk Månedsoversigt*. Vedrørende dagpenge og folkepension: *Dansk Økonomi* (maj 1986).

Tabel 1 viser udviklingen i realindkomst pr. person for forskellige grupper. For de beskæftigede afspejler tabellen den udvikling i den funktionelle indkomstfordeling, der er vist i figur 5 og 6. I det omfang nogle lønmodtagere (og ikke erhvervsaktive) modtager profitindkomster, er disse personers realindkomst naturligvis højere end vist og nogle selvstændiges tilsvarende mindre.

Det ses, at gennemsnitligt for alle lønmodtagere i den private sektor har der fra 1982 til 1985 været en svag stigning i realindkomsten. Derimod har den *disponible realindkomst* udvist et svagt fald, eftersom indkomstskatter mv. i samme periode er steget med godt 3 procentpoint, jfr. figur 2 ovenfor. Denne udvikling dækker dog over en meget uensartet tendens for forskellige grupper af lønmodtagere. Det antydes allerede af, at for lønmodtagere i fremstillingssektoren, der har

relativt mange arbejdere, har der været et fald i den disponible realindkomst på godt 4 pct. fra 1982 til 1985. Også blandt modtagere af overførselsindkomster har der været stor spredning. Mens folkepensionister har bevaret den disponible realindkomst, har arbejdsløse (og andre modtagere af overførselsindkomster) haft et fald på omtrent 15 pct. fra 1982 til 85 – et fald, der er fortsat i 1986.²

Figur 7. Real udvikling i industriens månedslønindeks for funktionærer og real udvikling i indeks for timefortjeneste for arbejdere i industri og håndværk mv.

Kilde: Beregnet ud fra *Statistisk Månedsoversigt; Nyt fra Danmarks Statistik*.

Den forskellige udvikling, der har været for arbejdere (timelønnede) og funktionærer (månedslønnede) antydes af figur 7. Figuren viser også, at der fra 1. halvår 1985 til 1. halvår 1986 har været en stigning i realindkomsten for begge grupper, og selvom skattetrykket også er steget i 1986, er der samtidig tale om en vis stigning i den disponible realindkomst. Den *nominelle* lønstigning, der ligger bag figuren, er udtryk for, at den ramme for lønudviklingen, som regeringen fastsatte ved overenskomstindgrebet i 1985, er sprængt for så vidt angår den private sektor. Fra 1. halvår 1985 til 1. halvår 1986 er lønstigningerne på omkring 6 pct.

De selvstændige har, som det ses af tabel 1, haft en kraftig stigning i realindkomst (og naturligvis også disponibel realindkomst). Mellem selvstændige og an-

dre grupper, og her specielt modtagere af dagpenge og bistandshjælp, er der således sket en kraftig forskydning. For eksempel er den gennemsnitlige disponible realindkomst pr. selvstændig i fremstillingssektoren fra 1982 til 1985 steget med næsten 40 pct. over for det fald på 15 pct., som nogle modtagere af indkomstoverførsler har haft.

Til denne skæve udvikling i indkomstfordelingen kommer de senere års meget store kapitalgevinster for virksomheds- og aktieejere, for ejere af jord og fast ejendom, og for indehavere af statsobligationer mv. (se for eksempel *Dansk Økonomi*, maj 1986; Finn Kenneth Hansen m.fl., 1986). Disse kapitalgevinster har haft et sådant omfang, at de næsten overskygger ændringen i indkomstfordelingen. Og selvom nogle lønmodtagere naturligvis har haft del i kapitalgevinsterne (specielt gennem fast ejendom) er resultatet en *forøgelse af uligheden* udover den, der er vist for indkomstfordelingen.

Den samlede økonomiske omfordeling under denne regering har antaget et sådant omfang, at selv en meget liberal fortolkning af overensstemmelse mellem ord og handling kommer til kort. I sin første åbningstale sagde statsministeren: »Der er byrder – ret så tunge byrder – som skal bæres af os alle i fællesskab, hvis det skal lykkes at vende den økonomiske udvikling...« (Stats- og finansministeriet, 1982).

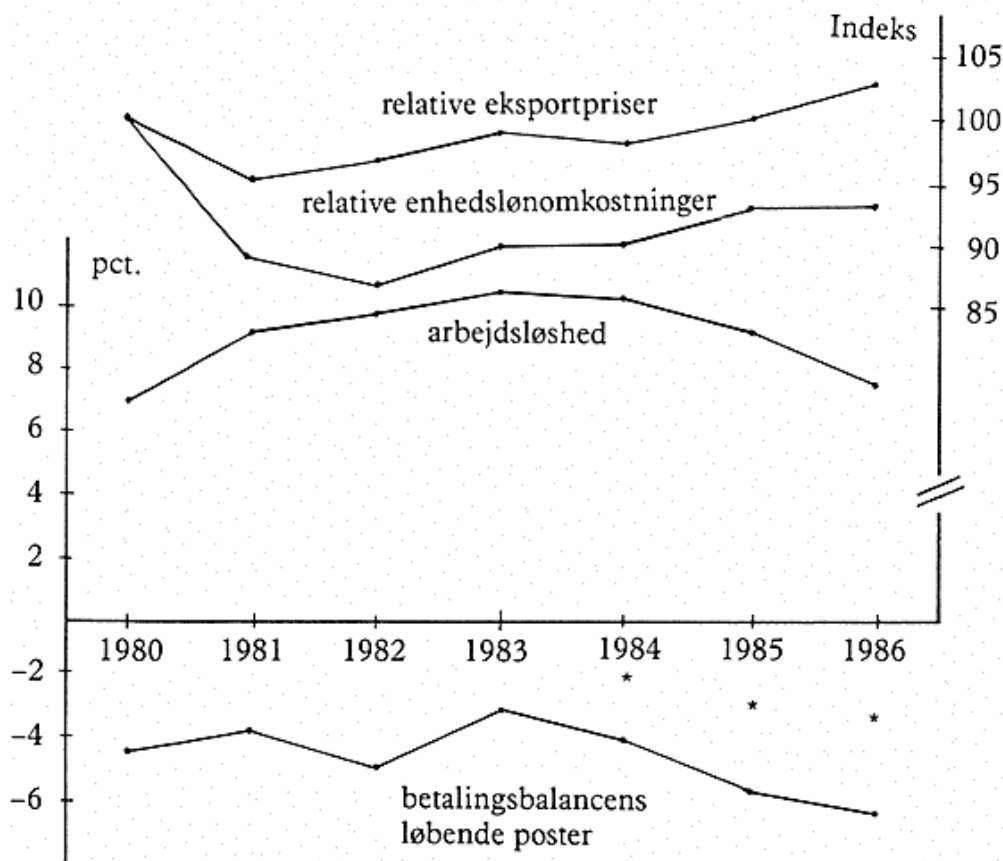
Arbejdsløshed og betalingsbalance

Den aftagende arbejdsløshed siden 1983 har som sit modstykke det voksende underskud på betalingsbalancen, som fremgår af figur 8, se næste side. For 1986, hvor arbejdsløsheden igen nærmer sig niveauet fra 1980, er underskuddet 50 pct. større end i 1980. Sammenlignet med 1982 er den traditionelle modsætning mellem disse centrale problemer af omtrent uændret størrelse.

Forklaringen på underskudsstigningen er dels, at der ikke som i 1983-84 var nogen hjælp at hente i større internationale end indenlandske vækstrater, dels at den udlandskonkurrerende del af økonomien har tabt markedsandele i 1984-85 i modsætning til de foregående års stigninger. Den reelt høje *indenlandske vækst* er i de senere år især fremkaldt af en kraftig stigning i forbruget. Og det skyldes blandt andet de store kapitalgevinster, der delvis må henføres til regeringens rentepolitik, i forening med en forøgelse af lånemulighederne, der stammer fra den ekspansive pengepolitik og de liberaliserede kapitalbevægelser. Tabet af *markedsandele* kan næppe forklares alene med henvisning til den relative omkostningsudvikling. På den anden side spiller den *også* en rolle, og som figuren viser, har der siden 1982-83 været en stigning i såvel relative (kurskorrigerede) enhedsomkostninger som eksportpriser. Det skyldes, at de relativt lave lønstigninger er mere end opvejet af lave produktivitetstigninger og regeringens faktiske revalueringspolitik i de seneste år. Stigningen i underskuddet er således i stort omfang et resultat af regeringens *egen* politik, der som det højest prioriterede mål havde en *reduktion* af underskuddet. For som det blev udtrykt, først derefter kunne der skabes »en holdbar nedbringelse af arbejdsløsheden«.

Sideløbende med denne fiasko for regeringens politik, er det blevet søgt at bagatellisere betydningen af et stort og stigende underskud, dels ved henvisning til,

Figur 8. Arbejdsløshedsprocent; underskud på betalingsbalancens løbende poster som pct. af BFI; indeks for relative (kurskorrigerede) enhedslønomkostninger og eksportpriser (fremstillingssektor)

* Skøn i *Finansredegørelser*, ultimo året før.

Kilde: *Economic Outlook*; *Statistisk Tiårsoversigt*; *Finansredegørelser*. For 1986 er der tale om skøn af henholdsvis OECD (juni 1986) og Det økonomiske Råd (nov. 1986).

at det primært skyldes et helt usædvanligt »investeringsboom«, dels ved at fremvise prognoser om »næste års« faldende underskud. Denne strategi synes indtil nu at være lykkedes. For mens tilsvarende eller mindre underskud under den socialdemokratiske regering fremkaldte rækker af bekymrede økonomer, der i dunkle vendinger talte om »afgrunden«, må man nu helt undvære sådanne visionære indlæg i debatten. Kun den begyndende rentestigning afslører en voksende mistillid til fastkurspolitikken.

Regeringens primære middel mod underskuddet – lønpolitikken – er allerede anvendt til bunds, og som tidligere omtalt er de udstukne lønrammer blevet over-

„Der kommer måske en ung mand til lægen med smerter i ryggen, han synes ikke, han laver noget særligt tungt arbejde, så han forstår ikke, hvorfor han har ondt. Den autoritære læge kunne give ham kodimagnyl, fordi de tager smerterne væk og så har lægen løst sin opgave at genskabe velværet. For den demokratisk arbejdende læge, er det imidlertid næsten det værste, hun kan gøre. Hun ville jo i så fald sløve det signal, der skulle sikre, at manden ikke fik ødelagt sin ryg ... rygsmerterne, de har netop den funktion, at få ændret livsforholdene inden ryggen bliver ødelagt. Det må altså betragtes som direkte sundhedstruende at udlevere smertestillende medicin i den situation“ (Jacobsen, 1984:22).

„I øjeblikket kan man jo meget let komme ud for, at man f.eks. bliver kaldt ud til et ægtepar, der har været ude for et trafikuheld, og skal give dem en beroligende indsprøjtning, fordi de er helt chokeret efter alt, hvad de har oplevet. Den bedste løsning vil være at sige „ tag nu og sæt jer ned og hold hinanden i hånden og vær lykkelige over I har hinanden stadigvæk“. Hvis man i stedet for som autoritet behandler med beroligende medicin, fordi man ikke kan holde ud at se på, at mennesker er urolige eller ulykkelige eller ikke ved deres levende råd, fordi de befinder sig i en chokerende situation, så mener jeg, at man ikke alene gør de pågældende til dårlige chauffører bagefter, de vil ikke have lært noget af den situation de har været i; men man fratager dem også muligheden for at kunne forarbejde de indtryk de har fået ved at være sammen efter at have overstået en alvorlig situation. Dvs. de ser, hører, føler hvad der sker, men det forarbejdes ikke, hvis de får en beroligende indsprøjtning. De oplever ikke, hvilken lykke det er at være sammen bagefter. De oplever heller ikke rædslen, de oplever ikke smerterne ved tanken om, hvad der kunne være sket, det betyder så igen, at de måske ikke er i stand til at omsætte det skete i en fornuftig form for liv, hvor de får noget mere ud af det bagefter eller noget andet end de har haft før. På samme måde kunne man sige, at alle andre livssituationer bliver tacklet forkert, hvis man i dem giver medicin, fordi man fratager mennesker muligheden for at opleve tingene og foretage sig nødvendige og bevidste handlinger og ændringer på baggrund af det oplevede“. (Launsø, m.fl., 1984:19).

„En familie på fem flytter til Billund fra en større by, hvor han var langtidshauffør, hun tidligere institutionsleder, tre skolesøgende børn. I Billund får han arbejde med samme arbejdsbelastning som tidligere, hvorimod hun ikke kan få arbejde. Har tidligere kun haft tid til børnene om aftenen, skal nu være hjemmegående husmor og også fungere på en anden måde i forhold til børnene. Kort tid efter flytningen, får hun tiltagende led/muskelgener i form af universel muskeltræthed, ømhed og smerter i leddene, hovedpine osv. Forhøjet sænkingsreaktion (SR) foranlediger henvisning til fysiurg, som stiller diagnosen bindevævssygdom. Forsøger først med behandling med gængse antirheumatica uden synderlig effekt, herefter prednisonbehandling med hurtig bedring i symptomer til følge og fald i SR. Bivirkninger i form af vægtøgning, oppustet korpus osv. bliver nu næste problem sammen med atter tiltagende træthed, hovedpine, følelse af at „ligne en omvandrende ko“.

Kontakter atter lægehuset efter et år, og beder grædende om at måtte ophøre med prednisonbehandling. Opfordres til at snakke med fysiurgen om dette ved næste kontakt, hvilket hun også gør, men ifølge hendes eget udsagn med liden succes. Hun har herefter ringet til fysiurgen og aflyst yderligere konsultation samt ønsket af afslutte.

Henvender sig derpå atter i lægehuset og beder os om at overtage behandlingen af hendes sygdom. Har her den første længere samtale med hende om mulige relationer mellem hendes aktuelle sociale situation og hendes symptomer. Det viser sig, hun selv har haft de samme tanker, men skudt dem fra sig. Tilbydes nu at komme i samtalebehandling, hvilket hun accepterer. Starter samtalebehandling ved familierapeuten, behandles senere af fysioterapeuten primært som en kombineret fysioterapi og samtalebehandling. Frarådes at starte nedtrapning af prednison, så længe hun ikke har styr på sig selv og sin situation, men må også selv vurdere, hvornår hun er klar hertil og selvfølgelig med den risiko, at alt forværres, hvis hun går for tidligt i gang. Opnår at komme ud af prednisonbehandlingen, dog med enkelte tilbagefald, som har nødvendiggjort kortvarig prednisonkur; har flere gange observeret, at hun ikke har fundet overensstemmelse mellem sin egen vurdering af sin tilstand og den objektive parameter-SR, idet denne flere gange har vist sig at være høj, hvor hun følte, den skulle være lav. Har nu bestemt sig til at følge sin egen vurdering, idet hun med sine egne ord: „Vil have lov til at

Sammenholdt med de gunstige internationale omstændigheder og sammenholdt med den styrke, hvormed de valgte midler er anvendt, herunder også det på forhånd afskrevne skattemiddel, kan man næppe sige, at resultatet er imponerende. Det skyldes dels, at en række af de anvendte midler har været i indbyrdes konflikt, dels at man har haft for stor tiltro til virkningerne af den økonomiske omfordeling. Men måske havde statsministeren sine bange anelser, da han om dette i sin 1982-åbningstale sagde til »erhvervslivet«, at »... så har I også et ansvar. Det må ikke blive en sovepude...« (Stats- og finansministeriet, 1982: 35).

Som følge af regeringens økonomiske politik er der akkumuleret en række vanskeligheder for den kommende tids økonomiske politik. *For det første* har den økonomiske omfordeling – mellem løn og profit, mellem forskellige grupper af lønmodtagere, og i forhold til modtagere af overførselsindkomster – skabt både politiske og markedsmæssige spændinger. Mens de første især har manifesteret sig som krav om »social genopretning«, er de sidste begyndt at vise sig som en voksende (løn) inflation, der antagelig vil øges efter de nye overenskomstforhandlinger. *For det andet* har kapitalgevinsterne medvirket til øget ulighed og dermed større spændinger. *For det tredje* har regeringen slidt grundigt på skatteinstrumentet. Endelig har regeringen *for det fjerde* afskrevet vigtige midler i den økonomiske politik – pengepolitik og devalueringer – og samtidig øget risikoen for spekulative valutakriser.⁴

På baggrund af de forholdsvis beskedne resultater i afhjælpningen af de vigtigste økonomiske problemer på trods af store fordelingsmæssige omkostninger for de dårligst stillede, og på baggrund af de akkumulerede problemer for den kommende økonomiske politik, er det ikke let at se, hvorfor »... udgangspunktet for at løse balanceproblemerne nu er bedre end for fire år siden.« I betragtning af, at der heller ikke er udsigt til en lignende hjælp fra den internationale økonomiske udvikling, som den borgerlige regering hidtil har haft, må man være yderst skeptisk over for den konklusion. Man må objektivt set snarere komme til det modsatte resultat.

Noter

1. Naturligvis er der andre elementer at tage hensyn til, når investeringsomkostninger vurderes. Ved nogle låneformer er der kursgevinster eller – tab, der ikke inddrages under beskatning. Der er udviklingen i afskrivningsregler og skattesatser, og særlige subsidier ved nogle investeringer osv. Men disse modificerende faktorer har dels ikke noget at gøre med regeringens intentioner omkring renten, og dels har udviklingen i dem, så vidt det kan skønnes, ikke været sådan, at de eliminerer stigningen i de relevante rentekomkostninger.
2. Udover de i tabellen antydede forskelle mellem arbejdere og funktionærer må der også tages hensyn til, at nogle arbejdergrupper (især inden for SID) har en større arbejdsløshedshyppighed, hvilket yderligere reducerer realindkomsten. Det bør også bemærkes, at nogle grupper i den offentlige sektor har haft et større realløntab end sammenlignelige grupper i den private sektor.
3. Denne revaluering medvirkede til, at importunderskuddet (i løbende priser) over for Nordamerika og Japan blev reduceret med ca. 10 mia. kr. fra 1982 til 1984. Selvom denne underskudsreduktion, der udgør 1/3 af, hvad underskuddet ellers ville have været i 1984, reduceres noget af

de forøgede rentebetalinger, viser udviklingen de *potentielle* muligheder for en hurtig reduktion af underskuddet ved en kraftig devaluering.

4. Ganske vist er en større devaluering ikke udelukket, hverken for denne eller en kommende regering. Men for den borgerlige regering vil det, sammen med den ledsagende inflations- og rentestigning, være et alvorligt prestigetab, selvom det måske ud fra økonomiske overvejelser burde give anledning til det modsatte.

Litteratur

- Brink, Helge (1983 a). *Statsbankerot?* Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Brink, Helge (1983 b). »OECDs økonomiske analyser og anbefalinger, *Samfundsøkonomen*, nr. 8.
- Dansk økonomi. Dansk pengepolitik under forvandling* (1985). København: Det økonomiske Råd, formandsskabet.
- Dansk økonomi* (to gange årlig). København: Det økonomiske Råd, formandsskabet.
- Elmeskov, Jørgen og Torben Möger Pedersen (1986). »Effekterne af finanspolitikken 1983-1986«, *Samfundsøkonomen*, nr. 8.
- Finansministeriet, Budgetdepartementet (1986 a). *Fremme af opsparing i dansk økonomi, »kartoffelkuren« 1986*, Småtryk nr. 52.
- Finansministeriet, Budgetdepartementet (1986 b). Småtryk nr. 53.
- Finansredegørelse* (1983). Finansministeriet, Budgetdepartementet
- Hansen, Finn Kenneth, Per Kongshøj Madsen, Axel Mossin og Kai Vangskjær (1986). *Fordelingen, fordelingspolitiske målsætninger, fordelingspolitik*, Arbejdsnotat nr. 1 fra Specialarbejderforbundets vækstkommission.
- Jespersen, Jesper (1985). *Lille Danmark, hva' nu?* København: Akademisk Forlag.
- Nyt fra Danmarks Statistik* (løbende). Danmarks Statistik.
- Statistisk Månedsoversigt* (månedlig). Danmarks Statistik.
- Statistisk Tiårsoversigt* (årlig). Danmarks Statistik.
- Statistiske Efterretninger* (løbende). Danmarks Statistik.
- Stats- og finansministeriet (1982). *Firkløverregeringens program for genopretning af dansk økonomi*.

de forøgede rentebetalinger, viser udviklingen de *potentielle* muligheder for en hurtig reduktion af underskuddet ved en kraftig devaluering.

4. Ganske vist er en større devaluering ikke udelukket, hverken for denne eller en kommende regering. Men for den borgerlige regering vil det, sammen med den ledsagende inflations- og rentestigning, være et alvorligt prestigetab, selvom det måske ud fra økonomiske overvejelser burde give anledning til det modsatte.

Litteratur

- Brink, Helge (1983 a). *Statsbankerot?* Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Brink, Helge (1983 b). »OECDs økonomiske analyser og anbefalinger, *Samfundsøkonomen*, nr. 8.
- Dansk økonomi. Dansk pengepolitik under forvandling* (1985). København: Det økonomiske Råd, formandsskabet.
- Dansk økonomi* (to gange årlig). København: Det økonomiske Råd, formandsskabet.
- Elmeskov, Jørgen og Torben Möger Pedersen (1986). »Effekterne af finanspolitikken 1983-1986«, *Samfundsøkonomen*, nr. 8.
- Finansministeriet, Budgetdepartementet (1986 a). *Fremme af opsparing i dansk økonomi, »kartoffelkuren« 1986*, Småtryk nr. 52.
- Finansministeriet, Budgetdepartementet (1986 b). Småtryk nr. 53.
- Finansredegørelse* (1983). Finansministeriet, Budgetdepartementet
- Hansen, Finn Kenneth, Per Kongshøj Madsen, Axel Mossin og Kai Vangskjær (1986). *Fordelingen, fordelingspolitiske målsætninger, fordelingspolitik*, Arbejdsnotat nr. 1 fra Specialarbejderforbundets vækstkommission.
- Jespersen, Jesper (1985). *Lille Danmark, hva' nu?* København: Akademisk Forlag.
- Nyt fra Danmarks Statistik* (løbende). Danmarks Statistik.
- Statistisk Månedsoversigt* (månedlig). Danmarks Statistik.
- Statistisk Tiårsoversigt* (årlig). Danmarks Statistik.
- Statistiske Efterretninger* (løbende). Danmarks Statistik.
- Stats- og finansministeriet (1982). *Firkløverregeringens program for genopretning af dansk økonomi*.